

„Úgy dolgozz, mintha örökké élnél...”

BÁLINT B. ANDRÁS riportja

„Alulírott, a vallás és közoktatásügyi miniszter rendeletével kinevezett rendes tanár, alulírt helyen és napon a következő hivatali esküt tette le:

Esküszöm a mindenható és mindentudó Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához és kormányához hű leszek, Magyarország törvényeit és törvényes szokásait, valamint az alkotmányos rendeleteit megtartom, hivatali előljáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet teljesítem. Isten engem úgy segítse!”

— *Ezzel kezdődött. Mikor is?*

— 1945. november 8-án tettem le az esküt Kispesten, az állami polgári leányiskolában. Tegnap került elő a szöveg, amikor a beszélgetésre készülve kotorásztam a kacetjaim között. Megörültem neki, mert komolyan mondom, nem szegtem meg a munkám során, tudatosan soha nem szegtem meg. Persze ettől nem vagyok valami különös lény, ezer meg ezer kollégám szintén betartotta. Tanár voltam, pedagógus — ennyi az egész.

Meghitt bútorok, régi könyvek közt ülünk a lőrinci lakásban; odakint terpesz-kedhet a köd, ameddig akar, ide nem ér el. Hevít minket a borókapálinka és a feketekávé. Bóta Károlyné ráér, pár hónapja nyugalomba vonult s csak kiegészítőként dolgozik volt munkahelyén, a nevelési tanácsadóban.

Amikor először kopogtam be hozzá, rendkívül feszélyezettnek tűnt. Ő is, a férje is. Tartottak tőlem, nem tudták mire vélni, hogy épp hitűkről akarom faggatni őket. Végül, hosszas tanakodás után az asszony — Erzsike — ráállt a beszélgetésre. S aznap, amikor magnával a hónom alatt megjelentem, derűsen, iratokkal, fotókkal — egy szép pálya relikviáival — körülbástyázva várt.

— Az eskü előtt helyettesként már működtem itt, a lőrinci fiú polgáriban, illetve Győrött az orsolyáknál. De az állandó kinevezést Kispesten kaptam.

— *Miért lett tanár?*

— Kezdjük kicsit korábról. Gyálpusztán születtem 1921-ben, közvetlenül Pestimre mellett, apám ott volt tanyasi tanító, osztatlan hatosztályos iskolában. Gyál akkor még gróf Károlyi László uradalma volt, az iskolaépületet egy öreg, nádfedelles csárdából alakították át. Egyszer, mikor az új tanfelügyelő kijött, ráivallt a kocsisra, hogy: nem az istállóhoz mondtam, hanem az iskolához... Később Károlyi — felső nyomásra — építtetett egy modern iskolát, ez azonban Budapest ostrománál összedőlt, nyoma sem maradt. A front idején beköltöztünk Pestre, házuk is odaveszett, az ég egy világon semmink nem maradt, csak két bőrönd ruhánk meg pár bútorunk, amit magunkkal vittünk.

— *De akkor már elvégezte a képzőt. Az teljesen evidens volt, hogy apja nyomdokait követi?*

— Nem volt egészen evidens, kicsi koromban a bátyámmal mindig azt szajkóztuk, hogy ő orvos lesz, én pedig orvosnő. Mondanom sem kell: ő mérnök lett, én tanár. Gyálpusztán nem lehetett továbbtanulni, apám tízéves korunkban bevágott bennünket intézetbe, akkoriban ez természetes volt. Veszprémbe találtak a bátyámnak intézetet, a piaristákat, engem meg betettek ugyanott az irgalmasnővérekhez, abból a megfontolásból, hogy annak az iskolának nagyon jó levegője van. Most az nagyon érdekes, hogy rám semmiféle hatást nem gyakorolt az apácai nevelés, a legrosszabb emlékeim, ehhez a négy évhez fűződnek. Rendkívül rossz pedagógusok voltak, olyan dolgokért marasztaltak el, amiért gyerekfejjel is éreztem, hogy... hogy elképesztő. Engem rettentő büszkének tartottak, hogy nem tudom senki előtt alázatosan lehajtani a fejem és összetenni a kezem, mindenkinek szemébe mondtam az igazságot, vagy amit annak véltem. Na, egyszer kimásztam az ablakon, hogy repkényt szedjek a falról és leestem a hat méter magasságból, azt mondták: lám, az Isten büntetése a büszkeségedért. Nem azt, hogy ügyetlen vagy, miért nem vigyáztál... El voltam képedve, hol van ebben a büszkeség, meg az Isten büntetése? Valamit azért köszönhetek Veszprémnek, volt ott egy kedves-

nővér, Róza, ő mondta anyámnak: ha jót akar nekem, ne adjon Veszprémbe az angolkisasszonyokhoz, hanem adjon Cinkotára, az állami tanítóképzőbe. S akkor anélkül, hogy különösebb hivatást éreztem volna, beiratkoztam Cinkotára. Ott töltöttem életem legértelmesebb öt esztendejét.

— *Bakfislányként, gondolom, buzgó katolikus volt.*

— Érdekes módon nem az apácáknál, hanem Cinkotán lettem igazán hívő. Egyébként sajnálatosnak tartom, hogy máig senki nem foglalkozott úgy az állami képzővel, mint mondjuk a népi kollégiumokkal. Rendkívül szabad szellemű intézmény volt, emlékszem, hogy miniszter- és bárógyerekeket úgy vágta ki onnan, mint a huzat, mert nem voltak pedagógusnak valók. Aki ott megkapta a tanítónői oklevelet, büszke lehetett rá, mert megméretett nemcsak a tudása, hanem hivatás-érzete és jelleme is. Én ott tanultam a demokráciát, s azt is, hogy tiszteljem mások vallását. Kijártunk a faluba, a katolikus templomba, a reformátusok a református templomba, csak — azt hiszem — zsidó nem volt köztünk.

— *Ha megenged egy közbevetést: felekezeten kívüli, vagy hitetlen nem volt a társai közt?*

— Bizonyosan volt, én személy szerint is ismertem olyat, de ennek nem lehetett határozott hangot adni. Kötelező volt a hitoktatás, ilyen vagy olyan, de senkitől nem kérdezték, hiszi-e, amit tanul. Volt ateista köztünk, aki már akkor materialista könyveket hozott be, de nem zavarta, amit a hittanórán hallott. Soha nem hittem, hogy amit az ember hall vagy tanul, azt százszázalékosan kötelező magáévá tennie. Ezt nem lehet ellenőrizni. Az egyetemeken ma minden fiatal tanulja a marxizmust, mert kötelező, de nem merném azt mondani, hogy ettől mindnyájan valóban marxisták lesznek.

— Visszatérve az én hitemre, nekem a szüleim nem voltak vallásosak. Az akkori szokások szerint eljártak a templomba, s mivel a hitoktatás kötelező volt, apám tanította a hittant. Katolikusnak, reformátusnak, evangélikusnak egyaránt a katekizmust — ott nem volt választás. Év végén kijött a pap, levizsgáztatta őket, az se derült ki, hogy ki milyen vallású... A zárda bennem sok ellenérzést váltott ki, hívő Cinkotán lettem. A képzőben késhegyig menő vallási vitákat folytattunk, szabad téma volt, hogy van-e Isten vagy nincs, és rendkívül jó hitoktatóm volt, aki a maga baloldali katolikus nézeteivel sokat segített nekem. A viták, a beszélgetések erősítették meg bennem a hitet. Egyházi indexen levő könyvekről beszélgettünk nyíltan; gondolhatja, mit jelentett ez azokban az években, 1935 és 40 között. Nem tartottak lelkiismereti terror alatt bennünket, a pap is vitapartner volt. Lehettett kérdezni, lehetett kételkedni, s mindenre normális, emberi válaszokat kaptunk. Életre szóló tanításokat. Ott hallottam a mondást, amit mindig követni próbáltam: úgy dolgozz, mintha örökké élnél, és úgy élj, mintha este meghalnál. Egyetlen mondatban nehéz ennél tömörebben munkáról, életéről szólni.

Fiatalságára emlékezik — szinte megifjodva. Amúgy sem néz ki 60 évesnek; haja teljesen sötét, bőre ráncatlan. Legfiatalabb mégis az organuma: alt hangon beszél, határozottan, de nem keményen. Mélyről tör fel belőle a szó; a beszéd tudósai úgy vélnék, erős a mélylégzése. Én, laikusként, csak azt látom, valahol a szíve tájékán erednek a hangok.

Hörpöl a kávéból, szól a férjének, rakjon a tűzre. S hátradől az öblös karékban.

— Apologetikát is tanultunk, de ebből csak az maradt meg bennem, hogy — ugye — ha az órának van alkotója, akkor a világnak hogy ne lenne. Ez nem volt érdekes. Viszont nem igaz, hogy előttünk tagadták volna a darwinizmust, a fejlődésteóriát: a hajam szála égnek áll, amikor hallom, hogy az idealista világnézet alapján csupa hülyeséget tanítottak. Nem igaz! Arról nem beszélve, hogy képzős korunkban Lombrosót olvastuk, meg ott adták kezembe Illyés Gyulának az Oroszországról szóló könyvét. Adyt olvastak nekünk, noha nem volt tantervi anyag. És nemcsak az istenes verseit, tehát nem egyoldalúan ismertük meg, mint a mai iskolások, akiknek csak a radikális Adyt mutatják. Volt vallási és világi könyvtárunk, jártak a napilapok, a folyóiratok, operabérletünk volt, pesti kiállításokat látogattunk, szóval nem voltunk elzárva a világtól. Kijártunk a faluba, megtanultunk családot látogatni, emberekkel érintkezni. 1945 után én már újat, alapvetően újat nem tanultam a szakmából, minden arra épült, amit Cinkotán magamba szívtam. Nemrég kérdezte tőlem egy fölöttesem: hogy lehet az, hogy a nevelési tanácsadóban én mindenkivel azonos szinten tudok társalogni, még a korholásért, a följelentésért sem sértődnek meg a szülők. Mondtam, én ezt Cinkotán tanultam,

és — szerencsére — negyven év alatt sem felejtettem el. Például azt, ha semmi jót nem tudok mondani a gyerekről, legalább úgy kezdjem a beszélgetést: Anyuka, olyan ragyogó barna szeme van ennek a Pistikének, de ilyen meg olyan hibája is. A szülőnek, ez természetes, fontos, hogy jót is halljon a gyermekéről.

— *A képzőben tanultakat — nem sokkal később — egészen más közegben kellett alkalmaznia. Hogyan tudott megfelelni a változó követelményeknek a felszabadulás után?*

— Cinkotáról Szegedre kerültem a polgári tanítóképzőbe, a háború miatt az utolsó két évet egy év alatt végeztem el. Kellett a tanár a bevonult férfiak helyett. Pályakezdésemnek a németek vetettek véget, amikor 1944. március 19-én bejöttek Győrbe és elfoglalták az iskolát. Utána már csak 45-ben folytattam, tényleg más feltételek között: felszabadult politikai, társadalmi, világnézeti légkörben. Nagy kedvvel dolgoztam — 49-ig. Akkor már érezhető volt az újabb fordulat, ami nekem, hívő katolikus pedagógusnak, nem kedvezett. Itt Lőrincen mindenki úgy ismert bennünket, mint templomba járókat. 46-ban mentem férjhez, az urammal együtt a Batthyány utcai plébániához tartoztunk. Engem persze érdekelt a materialista világnézet, az is, amit a továbbképzéseken hallottam. Ott is fölvettem a kérdéseimet, ahogy régen a hittanórákon, és kezdetben ezt meg lehetett csinálni. Szerencsém volt, soha nem kellett letagadnom, hogy hiszek Istenben, mert mindenki látta rajtam. És a hitem csak megerősödött azzal, hogy a marxistákkal vitakoztam, és hogy az alapvető kérdésekre ők sem tudtak kielégítő választ adni.

— *Nem kérték számon a hitét? Nem akarták eltávolítani a pályáról?*

— Nem. Az igazgatóm kérdezte egyszer, talán 50-ben, hogy: mikor volt utoljára templomban? Mondtam, hogy tegnap, hogy tegnap. De visszakérdeztem: mióta tartozik a magánéletben az igazgatóra? Még utóbb azt is szóvá teszik, milyen színű fehérneműt hordok?... Azt felelte: Erzs, maga rosszul gondolkozik, mert a pedagógusnak a magánélete is közügy. Tudja, igazgató úr — nevettem —, ez egyeseknek nagyon kínos lehet. És mélyen a szemébe néztem. Tudni kell, hogy neki korántsem volt feddhetetlen a szerelmi élete, nem is szólt erre semmit. De mindent elkövetett, hogy nehezítse a munkámat. Egy éven keresztül matematikát taníttattam velem, holott magyar—történelem szakos diplomám van, és nem szívügyem a matematika. Egészségtant, élettelen természetet, fizikát kellett elvállalnom. Meg politikatéknát! Az volt a szerencsém, hogy nem tudott belém kötni, és itt vannak a dokumentumok arról, hogy mindenütt megjegyezték: ideológiailag nem kifogásoltan, de szakmailag helytáll. 1953-ban — a kerületben másodikként — a közoktatásügy kiváló dolgozója lettem, 1974-ben Földes Ferenc-díjat kaptam, tehát el kellett ismerniük, hogy produkálok. Ugyanakkor részt vettem minden továbbképzésen, nekem természetes volt, hogy ha a szocialista rendszerben — amelynek alapelveivel mélységesen egyetértek — újat tanítunk, azt nekem is tudnom kell.

— *Társadalmi vonatkozásban tehát nem voltak fenntartásai...*

— Elvileg nem, sőt lelkesedtem az egyenlőségért, a vagyoni kiváltságok eltörléséért, a földreformért. Én a módszerekkel vitáztam, a dogmatizmus módszereivel. Az egyházi iskolák államosítása ellen Kispesten egyedül én tiltakoztam, azzal együtt, hogy nem szerettem egyházi iskolába járni. Az államosítással is egyetértettem; az bántott, ahogy csinálták. A Kossuth téri iskolában bejelentették, hogy szakszervezeti gyűlést hívnak össze, ahol szavazni kell az államosításról; és tiltakozó és morgó hangok voltak, hogy ellene kell szavazni, meg kell szavazni — téma volt a gyűlés. Ott aztán nem az történt, amit vártunk, hogy megkérdőznek és meggyőznek minket, hanem valaki felállt, bejelentette, hogy az egyházi iskolákat államosítják, mert reakciósan, államellenesen tanítanak — s felszólítottak: álljon fel az, aki nem ért egyet ezzel. De olyan elképesztő hangon, hogy mindenki levegő után kapkodott — és én erre felálltam, mondtam, hogy nem erről volt szó, ugye, hanem szavazásról... rögtön leintettek. A gyűlés után több kolléga gratulált a kiállásomért... Aláírásra később került sor, én totóztam, hogy most mit kell csinálni, de aztán beláttam, hogy úgysem az én aláírásomon múlik... Azóta is sokat háborgok azon, hogy megkérdőzik a tanárok véleményét olyan kérdésekben, amit odafönt már réges-rég eldöntöttek. Ezzel soha nem értettem egyet; ha fent hozzák a döntést, legalább ne szégyenítsék meg az embereket.

— *Említette azt a furcsa tényét, hogy kollégái utólag gratuláltak, de a gyűlésen nem szólt maga mellett senki. Pedig nyilván több vallásos pedagógus volt a kerület tanárai közt. Tud arról, hogy bármelyiküknek bántódása esett az 50-es években vagy később a meggyőződése miatt?*

— Nem tudok neveket. Olyan volt, hogy aki komolyan ragaszkodott a valláshoz, annak két útja lehetett: vagy titokban ment a templomba, Budára, más kerületekbe, vagy... vagy nem tudom, hogy intézték el a lelkiismeretükkel. Magam is rákényszerültem, hogy innen Kispestre járjak templomba. Az iskolai párttitkár, amikor már Lőrincen tanítottam, egy nagypénteki gyűlésen megkérdezte: járok-e még? Akkoriban igyekeztek a gyűléseket és a konferenciákat úgy tartani, hogy egyházi ünnepekre essen. Ez is elég visszatetsző volt számomra, mert alkotmánytant is tanítottam, és benne a vallásszabadságot, és mérhetetlenül bosszantott, hogy szembekerüljek azzal, amit tanítok és vallok. Szóval a párttitkár megkérdezett és én igennel feleltem. Akkor csak arra kért, járjak át Kispestre, mert ha itt meglátnak, az neki lesz kellemetlen. Becsületes kompromisszum volt, elfogadtam, két-három évig családostul Kispestre jártunk.

A pedagógus hitélete nehéz téma, kényes téma; mielőtt folytatnánk, iszunk egy kupicával. Közben megtudom, hogy az asszonynak három gyermeke van, kis-korában mindhárom járt templomba és tanult hittant, de felnőve egyikük sem maradt vallásos. A szülők — kicsit szomorúan — belenyugodtak, nem akartak ügyet csinálni belőle. Mindenki éljen a legjobb meggyőződése szerint — bólogat Erzsike.

— Mindig volt néhány gyerek az osztályomban, aki hittanra járt, de nem emlékszem, hogy szüleiknek akár a legnehezebb időben bajuk lett volna belőle. Ha volt, az csak valami túlbuzgó hivatalnok túlkapása lehetett, nem tipikus eset, legalábbis nálunk, a kerületben. Egyébként a párttitkárnak, amikor megkérdezte, járok-e templomba és mi a véleményem a klerikális reakcióról, azt válaszoltam, meglehetősen dühvel, hogy: káderozol? káderozol? Ha te tudod, hogy mi az a klerikális reakció, akkor tudod, hogy mindig tiltakoztam ellene. A klérus tagjait nem ismerem, semmiféle reakciós tevékenységet nem fejtettem ki, ezt te tudod legjobban, aki velem dolgozol; Istenben hiszek, templomba járok, van valami kifogásod ellene? ... Párbeszédünk egy cetlin folyt, a választ úgy küldtem át neki a túlsó széksorba. Nem állítom magának, hogy egy pillanatra nem futott végig hátamon a hideg, hogy ha ezzel a cédulával a zsebében másnap beballag a tanácshoz vagy a pártbizottságra, akkor — kész, színt vallottam, menjek a fenébe. Becsületére legyen mondván, hogy nem tette, csak arra kért, hogy ezentúl Kispestre járjak. Itt ilyen normális légkör uralkodott.

— *Van-e arról valamilyen írott jogszabály, állásfoglalás, irányelv, mely szerint vallásos pedagógus nem taníthat?*

— Nem tudok róla. Az van, hogy az ifjúságot marxista szellemben kell nevelni s ebből — kizárásos alapon — következik, hogy idealista ember erre nem alkalmas. Arról tudok, hogy egyeseket vallásosságuk miatt nem vettek föl a pedagógiai főiskolára. Pedig állítom magának, több mint húsz évig tanítottam ebben a rendszerben magyart és történelmet, de soha nem kerültem ellentétbe a világnézettel. Egyetlen alkalom volt, amikor egy tanítványom megkérdezte, hogy a tanár néni párttag-e, s akkor mondtam, hogy: gyerekem, nem, de a tízmillió magyar vagy a hatmillió felnőtt túlnyomó többsége sem az, s ettől még vidáman dolgozhatunk közös célokért a kommunistákkal.

— *Közvetlenül 56 előtt és után viszonylag magas volt az iskolai hitoktatáson részt vevők száma. A 60-as évek derekától ez a forma szinte teljesen elsorvadt — legalábbis a városokban —, s átadta helyét a templomi hitoktatásnak. Mit gondol, s mint gyakorló tanár, hogy látta: mi volt az oka ennek a folyamatnak?*

— Az iskolában úgy sorvasztották el, hogy a hittanbeírásokat valamelyik egyházellenes tanár vagy maga az igazgató ellenőrizte. A szülők körében elterjedt, hogy aki beírattja a gyermekét, hátrányos helyzetbe kerül a munkahelyén, vagy a gyereket nem veszik fel a középiskolába. Aki hittanra jár, reakciós — ez volt a képlet. Primitív funkcionáriusok fel sem tudták tételezni, hogy aki hittanra jár, lehet odaadó híve a szocializmusnak, és aki nem jár, az is lehet reakciós. Azon gondolkodom, hogy fenyegették-e valahol a szülőket, de nem, inkább agitálták, hogy gondolja meg, jót tesz-e a gyereknek — és ez sok szülőnek nagyon elég volt. Tagadhatatlan, hogy akkoriban az iskola sorvasztotta a hitoktatást, egyes tanárok megjegyzése, gúnyos kiszólása, másrészt az, hogy a hittanórát lehetetlen helyre és időbe tették. Ennek tudható be, hogy most, a 60-as évek végén vagy az utóbbi évtizedben, amikor kialakult a különféle világnézetek egymás mellett élése, tehát senkit nem érhetett hátrány a hitoktatáson való részvétel miatt, — mostanra el-

apadtak a jelentkezők. Különben azt hiszem, az egyház sem állt feladata magaslatán, nem állt ki a jogaiért, nem készítette fel a papokat, hogy hogyan fogadják ezt a helyzetet.

— *A mai fiatalok jelentős részére mintha valamiféle világnézeti közöny lenne jellemző. Van egy réteg, amely meggyőződéses materialista, ismeri és alkalmazza a marxizmust; a diákok és a fiatal diplomások közül viszont mind többen tájékozódnak a vallás irányában... De a nemzedéken belül ez is törpe kisebbség...*

— Nézzé meg, a templomok zsúfoltak, szerintem nem váltak közömbössé az emberek. A mai fiatalokkal ha beszél, tudja, hogy sokféle kérdés fölmerül bennük, de annyira lejáratták előttük az egyház presztízsét, olyan egyértelműen pejoratív, ha valaki hisz — az egyenlő azzal, hogy hülye, vagy reakciós. Szóval rendkívül intelligensnek kell lenni ahhoz, hogy rájöjjön valaki, ezek a sematikus szólamok nem igazságok. Ahogy nem minden kommunista kimagasló jellem és példakép. Akinek párttagkönyve van, az nem biztos, hogy feltétlenül szocialista ember. Mióta az eszemet tudom, sose hittem, hogy aki templomba jár, az kifogástalan ember, a világnézeti hovatartozás önmagában nem garancia semmire. A legnagyobb veszély az, hogy a gyerekeket megtanítjuk sémákban gondolkodni, ahelyett, hogy mélyebb gondolkodásra készítetnénk őket. Jobb lenne, ha hagynánk kérdezni és kételkedni őket, előbb eljutnának az igazsághoz, mint úgy, hogy az életet sémákkal helyettesítjük be nekik. Ha a marxi filozófia a szabadságot hirdeti, hagyjuk meg mindenkinek a szabadságát, hogy megválassza a hitét. És hogy gyakorolhassa, bármilyen funkcióban van is. A példa beszéljen. Én bigott pappal, ostoba hívővel soha nem vállaltam a közösseget, tudom, hogy ember és ember közt különbség van. A foglalkozási, lakóhelyi, életmódbeli különbségekből következik, hogy az embereknek más a felfogásuk a lét végső kérdéseiről, s amíg ezek a különbségek léteznek, a világnézetek is különbözni fognak. Ezen nincs mit vitatkozni.

— *Azon viszont igen, hogy a templomok tömve volnának. Még a lelkészek is panaszkodnak, mennyire megcsappant a komolyan hívő fiatalok száma; szociológiai vizsgálatok tanúsítottak erről a Vigiliában és más folyóiratokban... De lép-jünk tovább: mikor került a nevelési tanácsadóba?*

— 1965-ig tanítottam a lőrinci iskolában, ezután mentem a tanácshoz ifjúság-védelmi előadónak, majd 70-től dolgoztam a nevelési tanácsadóban.

— *Vezetőként, ugye?*

— Nem! Elődöm távozása után is csak megbízott vezetői tisztséget vállaltam. Soha nem akartam kiugrani, az iskolában is csak a helyettes igazgatóságig vittem, de ez így rendben is volt. Szakfelügyelőnek szerettek volna egyszer, azt is elhárítottam. Nem győztem magyarázni, hogy nem azért teszem, mert az elveimmel ellenkezik — bár ha belegondolok, a vezetői pozíciók többségében az embernek kommunistának kellett lennie. És én a túlkapásokkal, a túlzásokkal, a megkülönböztetésekkel nem értettem egyet. De a fő indok, a valódi indokom az volt, hogy a vezetői szerep ellenkezett családommal miveltoimmal. Három gyerek anyja voltam, s a vezetés sokkal több elfoglaltságot jelentett volna, mint amennyit megengedhettem magamnak. Itt is helyt kellett állnom. És különben is, volt elég munkám: nekem kétszer-háromszor annyit kellett dolgoznom, mint egy nem vallásos embernek vagy egy kommunistának, hogy elhiggyék, becsületesen és szocialista módon gondolkodva, de a hitemet megtartva végzem a teendőimet. Ha én csendesen, visszahúzódva életem a magam életét, akkor megmaradok a köztudatban csendes, vallásos, reakciós pedagógusként, akit talán megtűrnék, de nem ismernek el. Csakhogy én nem akartam visszahúzódni, dolgozni akartam, annyit, amennyit a családom mellett bírok. Csodálkoztak, amikor az úttörőcsapatban elvállaltam a rajvezetést, holott én ezt a legtermészetesebb dolognak tartottam, mert így az osztályommal együtt vagyok és a pedagógus éljen együtt az osztályával. Igyekeztem tartalommal megtölteni a rajfoglalkozásokat, felvonultam a gyerekeimmel, előadást tartottam Steinmetz Miklósról, a parlamenterről, akinek a sorsát, szándékát példaként állítottam a gyerekek elé, szívem-lelkem szerint. A gyerekeknek tudnia kell, ha itt van a Steinmetz utca, róla van elnevezve a gimnáziumunk, a kerülethatáron áll a szobra, tudnia kell, ki volt Steinmetz Miklós. Tartottam osztályfőnöki órát azzal a címmel, hogy: példaképeim. A párttitkárunk csak az óra előtt merte megkérdezni: te, mond már meg, kiről tartasz, nehogy befürödjünk veled... Aztán az órán megkérdeztem a gyerekektől: ha a Nagyvárad téren le szálltok a villamosról, merre mehettek? Elhangzott Hámán Kató és Mező Imre neve — róluk tartottam a foglalkozást. A nevelőben is vállaltam, amit vállalhat-

tam. Sokan gyanakodva figyeltek, egyszerűen nem tudták összeegyeztetni, hogy hiszek Istenben, járok templomba, ugyanakkor pedagógusi működésem, társadalmi tevékenységem kifogástalan. Pedig a kettő nem zárja ki egymást, inkább fel-tételezi.

— *Mondja, Erzsike, miért ment át a tanácshoz, majd a tanácsadóba? Nem sajnálta abbahagyni a tanítást?*

— Sokan kérdezték már. Egyrészt — furcsán hangzik — igazgatót akartak belőlem csinálni, és én nem akartam az lenni, másrészt érdekelt a gyermekvédelem. Tíz évvel nyugdíj előtt már válhat az ember. Megpróbáltam, és ezt sem bántam meg. Igaz, sokszor fárasztott — de tudtam, hogy itt is sokat tehetek. Néha úgy éreztem magam, mint egy világi gyóntató, elképesztő mennyiségben tárultak eléem a családi problémák és a lelki nyomorúságok. A gyóntatáshoz képest azzal a különbséggel, hogy én ott nemcsak meghallgattam az embereket, hanem valamilyen módon segítenem kellett rajtuk, vagy úgy, hogy én magam lépek közbe, vagy úgy, hogy ráébresztem őket, mit kell tenniük. Ez több minden feloldozásnál. És hogy micsoda igénye ez az embereknek, a fiataloknak, hogy valakinek elmondják a gondolataikat, azt először a nevelési tanácsadóban tapasztaltam. Van régen felserdült, nagykorú gyerek, aki még mindig visszajár hozzám tanácsot kérni. Van szülő, akinek a fiával már rég nem foglalkozom, és még mindig fölkeres olykor. Megérezték, hogy engem tényleg érdekel, amit elmondanak és segíteni akarok. Legfontosabb tapasztalatom, hogy nemcsak a szétbomló családok tagjainak van szüksége arra, hogy meghallgassák őket, hanem a serdülőknek általában. Főleg azoknak, akik szembekerültek az egységes, de tekintélyvel alapon álló szülői házzal, ahol a szülők lehúzzák a rolót, nem foglalkoznak velük. A gyerekek elvesztik erkölcsi tartásukat, csalódnak a szülőikben, a közömbös nevelőkben, s a gyengébbek a legrosszabb megoldást választják. A kerület gimnáziumában pár fiatal nemrég öngyilkosságot határozott el és kísérelt meg... ez mi másra vezethető vissza, mint a teljes morális talajvesztettségre?

— *S ön ezt mivel magyarázza?*

— Téved, ha azt hiszi, hogy a vallás erkölcsi nevelés hiányával. Nemcsak a vallás ad életcél, küzdeni tudást az embernek, ezt soha nem hittem. Azt a kérdést viszont föl kell tenni, hogy a marxista etika tanítása eljutott-e az emberekhez, tehát találtak-e, találnak-e valamilyen fogódzót, miután a vallás erkölcsi alapot elveszítették. Nagyon veszélyes jelenség és figyelmeztető, amikor a gyerektől megkérdezik, miért lop, ő azt feleli: hisz mindenki lop. Meg azt, hogy ezért a pénzért, bagóért nem megyek el dolgozni, inkább csavargok. Engem fizessenek meg, nekem jár a lakás! Ez kétségbeejtő, higgye el, és szükségképp az aluljárók világába vezet. Milyen példát látnak a gyerekek? A szocialista társadalomnak és prominens helyi meg egyéb képviselőinek — a gyerek számára a tanárnak — olyan erkölcsi magaslaton kellene állniuk, hogy meggyőződéssel kövessék őket a fiatalok. Nem elég a szó, amit kimondanak — a gyakorlat még fontosabb.

— *Az egyház képviselői mindig példamutató életet éltek?*

— Én már a Horthy-korban bíráltam az egyházat, s számon kértem a hit-tanároimtól, hogy: ugye, az Evangélium nem ezt tanítja...? Mire a papi nagybirtok, miért van a püspököknek ekkora módjuk, amikor a krisztusi szegénységet kellene követniük s nemcsak mondogatni? Tehát már akkor megfogalmaztam a kételyeimet, nem fogadtam el, hogy mást olvasok a Szentírásban és mást látok magam körül. Hát a mai fiatalág sem fogadja el, hogy közösséget prédikálunk neki, de mindenki magának haracosol. Miért fogadná el, a mai fiatalág sem hűlyébb, mint mi voltunk akkoriban. Én az apámmal kártyázó papnak megfogalmaztam: miért prédikál türelmet a fázó, éhező híveknek, miért nem éheznek helyettük s viszi be őket a meleg plébániára? Szólamnak tűnik, de tizenhat éves fejjel én komolyan gondoltam. S lényegében ma sem mondanék mást. Pár éve — nyáron — eljött hozzám egy fiatal pap, nem voltam itthon, kint jártam a Lakatos utcában. A kapuban összeütköztünk, ő megkérdezte: hát nem szabadságon vagyok? Mondtam: az egyik tanítványom édesanyja öngyilkosságot követett el, muszáj volt odamennem. A pap erre: hogy ez hősiesség! Engem olyan dühroham fogott el, hát frászt hősiesség ez; ha valaki bajban van, nekem kutyakötelességem odamenni és segíteni, akár szabadságon vagyok, akár nem. A tanítványaimat is megpróbáltam erre nevelni, nem mindig sikerült...

Férje közben elment valahová, mikor visszajön, látom, éthordóban ebédet hozott. Asztalhoz hívnak, a két adagból jut hármunknak is. Odakint oszlik a köd. Kanalazzuk a húslevest, a tejfőlös burgonyafőzeléket.